بزووتنه‌وه‌ی خوێندكاران

له‌به‌رچاوگرتنێك بۆ ئێستاو داهاتوو

سه‌لام مارف

هه‌ر له‌گه‌ڵ ده‌ستپێكردنه‌وه‌ی خوێندن و كردنه‌وه‌ی ده‌رگای خوێندنگاكان، ده‌رگایش له‌سه‌ر سه‌رهه‌ڵدانی جه‌وله‌یه‌كی تر له‌ ده‌ركه‌وتن و سه‌رهه‌ڵدانی ناره‌زایه‌تی و خه‌باتی خوێندكاران و قوتابیان بۆ به‌ده‌ستهێنانی مافه‌ ره‌واكانی خۆیان كرایه‌وه‌. ئه‌م ناره‌زایه‌تییانه‌ له‌ چه‌ندان شێوه‌ی جۆراوجۆری وه‌ك ئیمزاكۆكردنه‌وه‌، مانگرتن و رێپێوان چوونه‌ته‌ پێشه‌وه‌و دیاره‌ خه‌باتی خوێندكاران بۆ به‌ده‌ستهێنانی مافه‌كانیان هه‌ر درێژه‌ی ده‌بێت و شكڵ و شێوه‌ی تریش به‌خۆوه‌ ده‌بینێت. من سه‌ربای ئیشاره‌تدان به‌م خه‌بات و ناڕه‌زایه‌تیانه‌و، سه‌رباری ئه‌وه‌ی كه‌ وه‌ك خاڵێكی گه‌ش به‌حسابی دێنم، -بۆ نموونه‌ بۆ لیستی ئه‌م ناڕه‌زایه‌تییانه‌ بڕوانه‌ بڵاوكراوه‌ی دوایین ژماره‌ی خوێندكاری لیبرال، - ئه‌وا به‌باشیشی ده‌زانم چه‌ند تێبینی و بۆچونێك كه‌ لای من گه‌ڵاڵه‌ بووه‌، له‌ دوتوێی چه‌ند په‌ره‌گرافێكدا بخه‌مه‌ روو.

* * *

گه‌رچی سه‌رباری ئه‌وه‌یش كه‌ ناره‌زایه‌تی خوێندكاران سیمایه‌كی دیاری خه‌بات كردن بووه‌ بۆ به‌ده‌ستهێنانی مافه‌ ره‌واكان، به‌ڵام تا ئێستا ناتوانین به‌مانای دروستی وشه‌كه‌ قسه‌ له‌سه‌ر بوونی بزووتنه‌وه‌یه‌كی خوێندكاری بكه‌ین، مه‌به‌ستمان له‌ بزووتنه‌وه‌یه‌كه‌ كه‌ به‌رێخرابێت و سه‌رو سیمای دیاربێت و به‌تایبه‌تمه‌ندییه‌كانی خۆیه‌وه‌ بناسرێته‌وه‌، واتا بزووتنه‌وه‌یه‌ك كه‌ ئیتر له‌ ده‌ورانێكی دیكراودا، شوناس و ته‌عبیرێك بێت له‌ به‌ره‌وروبونه‌وه‌ی ئه‌م ناحه‌قی و بێ مافیانه‌ی كه‌ توێژی فراوانی خوێندكارانیش، وه‌ك توێژێكی دیار له‌ ناو ئه‌و جه‌ماوه‌ره‌ فراوانه‌ی كه‌ چه‌ندان مافیان پێشێلكراوه‌، ده‌سته‌ویه‌خه‌ن له‌گه‌ڵیدا. له‌راستیدا ده‌كرێت هۆكاری سه‌رهه‌ڵنه‌دانی ئه‌م بزووتنه‌وه‌ خوێندكارییه‌ سه‌ربه‌خۆو پێقایمه‌ بگه‌ڕێنرێته‌وه‌ بۆ زۆر لایه‌نی دیار، كه‌ هه‌م له‌ رووی بابه‌تییه‌وه‌ په‌یوه‌ندی هه‌یه‌ به‌ مه‌سه‌له‌كه‌و هه‌م له‌ لایه‌نێكی زۆر تایبه‌تیشه‌وه‌، واتا لایه‌نی خۆیی، كه‌ راسته‌وخۆ ده‌گه‌ڕێته‌وه‌ بۆ خوێندكاران خۆیان.

بۆ سه‌رپێخستنی بزووتنه‌وه‌یه‌كی خوێندكاری، سه‌ره‌تا ده‌بێت له‌ ریزكردن، یان له‌وه‌ڵامدانه‌وه‌ به‌م هۆكارانه‌وه‌ ده‌ست پێبكه‌ین.

ئه‌وه‌نده‌ی ده‌گه‌ڕێته‌وه‌ بۆ هۆكاره‌ بابه‌تییه‌كان، ده‌بێت وه‌ك سه‌ره‌كیترینیان په‌نجه‌ بخه‌ینه‌ سه‌ر ئه‌و وه‌زعیه‌ته‌ واقیعی و نه‌فسییه‌ی كه‌ له‌چه‌ند ساڵی رابردوودا، كه‌مترین ئاماده‌یی بۆ رێكخراوه‌ جه‌ماوه‌رییه‌كان نه‌هێشته‌وه‌و هه‌ر جۆره‌ هه‌وڵدانێكی بۆ دروستكردنی رێكخراوی سه‌ربه‌خۆو بزووتنه‌وه‌ سه‌ربه‌خۆكان ئاڵۆده‌ی بێ سه‌روسامانی و بێ ئاسۆیی كردو له‌رووی فرسه‌تی یاسایی و كار ئاسانیشه‌وه‌ كه‌متر فرسه‌تی پێدراو، ته‌نانه‌ت هه‌ر جۆره‌ هه‌وڵدانێكی له‌م جۆره‌ بۆ دروستكردمی ئه‌م رێكخراوه‌ جه‌ماوه‌ری و سه‌ربه‌خۆیانه‌ وه‌ك یه‌كێك له‌ مه‌ترسییه‌كان پێناسه‌كراو، به‌م بیانوه‌یشه‌وه‌ كه‌وتنه‌ دژایه‌تی و له‌كه‌داركردن به‌ چه‌ندان ناوو ناتۆره‌ وه‌هاوه‌ كه‌ له‌جیاتی فه‌راهه‌مكردنی زه‌مینه‌كانی دروستبوونی رێكخراوه‌ جه‌ماوه‌رییه‌كان، به‌پێچه‌وانه‌وه‌ ترس له‌ ده‌ستبردنت بۆ ئه‌م رێكخراوانه‌ جێگای گرته‌وه‌. ئه‌مه‌ سه‌رباری ئه‌و راستییه‌ی كه‌ رێكخراوه‌ی جه‌ماوه‌ری و پیشه‌یی به‌شێكن له‌و كۆمه‌ڵگا مه‌ده‌نییه‌ی كه‌ به‌ ناحه‌ق و به‌رازاندنه‌وه‌و ئارایشتدانه‌وه‌ ورده‌فرۆش ده‌كران و، ماوه‌یه‌ك ده‌هۆڵی بۆ ئه‌كوترا. له‌م هه‌لومه‌رجه‌ سیاسی و كۆمه‌ڵایه‌تییه‌ی كه‌ كوردستانی تێدا ده‌گوزه‌را، له‌و هه‌لومه‌رجه‌ پڕ گرفت و شه‌ڕی حیزبه‌كان و شه‌ڕی ناوخۆیی و جیاوازینه‌كردن له‌ نێوان باره‌گای حیزبێك له‌گه‌ڵ حه‌ره‌می خوێندنگایه‌ك جا چ قوتابخانه‌یه‌كی سه‌ره‌تایی، یان ئاماده‌یی، یان په‌یمانگاو زانكۆ بێت، حه‌تمه‌ن له‌هه‌لومه‌رجێكی له‌م جۆره‌دا، ترس له‌وه‌ی كه‌ قوتابی مه‌حكوم نه‌بێت به‌ مه‌حومكردن، ناچاره‌ چاو له‌و ئیهانه‌تانه‌ش بپۆشێت تا هیچ نه‌بێت له‌خوێندن بێبه‌ش نه‌كرێت، یان به‌ده‌ست ئه‌نقه‌ستی راسب نه‌كرێت و نمره‌ی لێنه‌شكێنرێت. مه‌گه‌ر نموونه‌ی له‌جۆری ئیهانه‌كرنه‌كان به‌ خوێندكاران كه‌من كه‌ چ به‌هۆی جل‌وبه‌رگه‌وه‌، به‌هۆی لایه‌نگیرینه‌كردنی حیزبی باوكه‌وه‌، چ به‌هۆی مه‌زاجی مامۆستاو.. تادوایی چه‌ندان قوتابی سوكایه‌تییان پێكراو ئیهانه‌كران، یان ئایا ئه‌و نموونانه‌ كه‌من كه‌ قوتابی به‌هۆی لێدانی مامۆستا له‌ قوتابخانه‌ی سه‌ره‌تایدا گیانی له‌ده‌ستدا؟ یان نموونه‌ی ئه‌و قوتابییه‌ی كه‌ له‌ زانكۆدا كه‌وته‌ به‌ر شه‌ق و پێله‌قه‌ی مامۆستای زانكۆوه‌. هه‌موو ئه‌مانه‌، واتا هه‌لومه‌رجێكی ناله‌باری وه‌ها رابردووی كوردستان ده‌نه‌خشاندن و هه‌روه‌ها له‌لایه‌كی تره‌وه‌ ده‌سه‌ڵاتێكی ته‌واو بێ سه‌روبه‌رانی حیزبی باڵاده‌ستەو ده‌سه‌ڵاتدار كاریگه‌ری سه‌لبیی خۆیان له‌سه‌ر ئه‌م وه‌زعیه‌ته‌ دانا. سه‌ره‌نجام سه‌رجه‌م زه‌مینه‌كانی رێكخراوبوون و سه‌رهه‌ڵدانی ناره‌زایه‌تی خوێندكاران به‌رته‌سكبوونه‌وه‌ تا ئه‌و راده‌یه‌ی كه‌ كه‌مترین كه‌س زاتی ئه‌وه‌ بكه‌ن مه‌سئولیه‌تی كارێكی له‌م جۆره‌ هه‌ڵبگرن.

له‌لایه‌كی تریشه‌وه‌، به‌هه‌مان شێوه‌ رێكخراوه‌ به‌ناو خوێندكاریی و قوتابییه‌كانی حیزبی باڵاده‌ست به‌پله‌ی یه‌كه‌م، ده‌وریان هه‌بوو له‌ عه‌كسكردنه‌وه‌ی زه‌ینییه‌تێكی خراپ كه‌ بۆ خۆی به‌رهه‌می ئه‌و وه‌زعیه‌ته‌ بوو كه‌ ئیشاره‌تمان پێدان، ئه‌م رێكخراوانه‌ له‌ دوایین شیكردنه‌وه‌دا هیچ نه‌بوون، وه‌ ئێستایشی له‌گه‌ڵدا بێت هیچ نین، بێجگه‌ له‌ ئامرازێك كه‌ حیزب كاره‌كانی له‌ناو ناوه‌ندی خوێندندا پێ جێبه‌جێ ده‌كات. ئه‌م رێكخراوه‌ حیزبییانه‌، به‌و راده‌یه‌ی به‌هێز بوون و ئه‌ندامیان زیاد بووه‌و توانای مادی و هه‌ڵسوڕان و توانای راگه‌یاندنیان روی له‌ زیادبوون كردووه‌، به‌هه‌مان راده‌ ده‌ورییان هه‌بووه‌ له‌ نارێكخراوبون و ده‌ركه‌وتنی رێكخراوه‌ سه‌ربه‌خۆكان و به‌هه‌مان راده‌ ده‌وریان گێڕاوه‌ له‌سه‌ر بێ ئیراده‌كردنی توێژی خوێندكاران و قوتابیان و خۆیشییان له‌ دواجاردا بوونه‌ته‌ قوربانی ئه‌م وه‌زعیه‌ته‌و بوونه‌ته‌ خۆراكی ئه‌و ئاگره‌ی كه‌ حیزبه‌كانیان بۆیان خۆشكردوون.

به‌ڵام له‌ رووی بابه‌تیشه‌وه‌ ده‌بێت ئیشاره‌ت به‌و هۆكاره‌ بكه‌ین كه‌ ده‌وری هه‌بووه‌ له‌سه‌ر ده‌رنه‌كه‌وتنی بزووتنه‌وه‌یه‌كی به‌هێزی خوێندكاری. به‌ڕای من ئه‌م هۆكاره‌یان كه‌ خۆی سێبه‌ری ئه‌و هۆكاره‌ی له‌سه‌ره‌ كه‌ له‌سه‌ره‌وه‌ باسمانكرد، به‌ڵام ئه‌مه‌ ئه‌وه‌ ناسرێته‌وه‌ كه‌ خودی خوێندكاران و قوتابیان خۆیشیان كه‌مترخه‌میان نواندووه‌ له‌وه‌ی كه‌ به‌كرده‌وه‌ ئاماده‌یی هه‌ڵگرتی لێپرسراوێتی بن و به‌كرده‌وه‌ ده‌ست به‌رن بۆ هێنانه‌دی رێكخراوه‌ سه‌ربه‌خۆكانی خۆیان و كه‌مترین كاریگه‌رییان نواندووه‌ له‌به‌رامبه‌ر ئه‌و سوكایه‌تییه‌ی كه‌ پێیكراوه‌. هه‌لومه‌رجه‌ بابه‌تییه‌كه‌ هه‌رچۆنێك بێت ناتوانێت ئه‌و راستییه‌ بشارێته‌وه‌ كه‌ بێ ئیراده‌یی خوێندكاران تا ئه‌و راده‌یه‌ رۆیشتووه‌ كه‌ به‌یانی تا ئێواره‌ له‌سه‌ر شۆسته‌و شه‌قامه‌كاندا بمێننه‌وه‌و چاوه‌ڕوانی گه‌ڕانه‌وه‌ی ته‌رمێك بكه‌ن كه‌ هیچ په‌یوه‌ندییه‌كی به‌وه‌وه‌ نییه‌و، قسه‌یه‌كی له‌سه‌ر ئه‌وه‌ نییه‌ كه‌ بردنییان بۆ پێشوازییه‌ك كه‌ هیچ مه‌یل و ئاره‌زوویه‌كی ئه‌وی تیا نییه‌، چ پرسیارو قسه‌یه‌ك هه‌ڵده‌گرێت.

ئێستا به‌م تێبینیانه‌وه‌ ده‌مه‌وێت ئه‌وه‌ بڵێم كه‌ ئه‌و گۆڕانكارییه‌ی كه‌ عێراقدا هاتۆته‌ دی، خۆ به‌خۆ فرسه‌تی هه‌ڵسوڕان و ده‌ركه‌وتنی بزووتنه‌وه‌یه‌كی خوێندكاری، له‌پاڵ ئه‌و فرستانه‌ش كه‌ بۆ چین و توێژه‌كانی تریش له‌باربووه‌، فه‌راهه‌مبووه‌، ده‌كرێت ئه‌م فرسه‌ته‌ بقۆزرێته‌وه‌و، بخرێته‌ خزمه‌ت سه‌رهه‌ڵدانی ئه‌و رێكخراوه‌ پیشه‌یی و سه‌ربه‌خۆییه‌ خوێنكارابیانه‌ی كه‌ وه‌ك ئامرازێك كار ده‌كه‌ن بۆ به‌رگیریكردن له‌ مافه‌كانی خوێندكاران. ئه‌و مافانه‌ چ مافی فه‌راهه‌مبوونی پێویستییه‌كانی خوێندن بێت، یان پارێزراوی حه‌سییه‌تی خوێندكاران و قوتابییان بێت وه‌ك هه‌ر تاكێكی تری نێو كۆمه‌ڵگا.

كه‌واته‌ چی رێگا له‌وه‌ ده‌گرێت كه‌ به‌شی به‌رچاوڕۆشنی خوێندكاران و قوتابیان، بۆ ئه‌م مه‌به‌سته‌و بۆ ئه‌م ئامانجه‌، زیاتر شان بده‌نه‌ ژێر لێپرسراوێتی ئه‌م

چه‌ند به‌شێك له‌ به‌یاننامه‌ی خاوه‌ن زه‌وییه‌ داگیركراوه‌كان

بانگه‌وازێك و ئاگاداركردنه‌وه‌یه‌كی كۆتایی

بۆ جه‌ماوه‌ری به‌شه‌ره‌فی شاری سلێمانی و ده‌وروبه‌ری

بۆ هه‌مووكوردێكی دڵسۆزی خاوه‌ن ویژدان چ له‌ كوردستان و چ له‌ هه‌نده‌ران..

ئه‌ نجامی ئه‌رز داگیركردنی خه‌ڵكی له‌لایه‌ن ئیداره‌ی هه‌رێمی سلێمانی كێ به‌رپرسه‌؟

ئێمه‌ی خاوه‌ن ئه‌رزه‌ داگیركراوه‌كانی خه‌ڵكی شاری هه‌ڵمه‌ت و قوربانی و ده‌وربه‌ریكاتی خۆی له‌ به‌رواری ٢٠٠٢/٤/٢٨ داواكارییه‌كمان پێشكه‌ش كرد بۆ به‌رێزان سه‌رۆكی هه‌رێم و سه‌رۆكی ئه‌نجومه‌نی وه‌زیران بۆ چاره‌سه‌ركردنێكی یاسایی و عادیلانه‌ (سوودی نه‌بوو)، دووه‌م جار به‌ (٩ لاپه‌ڕه‌) به‌ناوی (ئاگاداركردنه‌وه‌یه‌كی دڵسۆزانه‌)، سه‌رونوسخه‌ش بۆ رۆژنامه‌كان و حیزبه‌ كوردستانیه‌كان و لیژنه‌ی هاوبه‌شی پرۆسه‌ی ئاشتی و په‌رله‌مانی هه‌رێكی كوردستان و وه‌زیری شاره‌وانی و گه‌شتوگوزارو وه‌زیری كشتوكاڵ و ئاودێری و وه‌زیری مافی مرۆڤ و پارێزگاری سلێمانی (سوودی نه‌بوو)، جاری سێیه‌م به‌ (٤ لاپه‌ڕه‌) له‌به‌رواری ٢٠٠٣/١/٢٥ به‌ناوی (بۆ به‌ڕێز جه‌نابی مام جه‌لال سكرتێری ی.ن.ك به‌په‌له‌)، نوسخه‌یه‌كیش بۆ به‌ڕێز دكتۆر به‌رهه‌م ئه‌حمه‌د ساڵح سه‌رۆكی ئه‌نجومه‌نی وه‌زیران به‌ په‌له‌ (ئه‌نجامی نه‌بوو)، بۆ دواجار بریارماندا رووبكه‌ینه‌ وه‌زاره‌تی شاره‌وانی و گه‌شت و گوزار چونكه‌ ئه‌وان په‌یوه‌ندیان هه‌یه‌ به‌ بریارده‌ركردن و داگیركردنی ئه‌رزی خه‌ڵكی، بریكاری وه‌زیر ویستی یارمه‌تیمان بدات په‌یوه‌ندی كرد به‌ نووسینگه‌ی سه‌رۆكی ئه‌نجومه‌نی وه‌زیران كه‌ بزانێت ده‌رنه‌چووه‌ له‌وێوه‌ له‌باره‌ی چاره‌سه‌ركردنی ئه‌و ئه‌رزانه‌ (هچ شتێك له‌و باره‌یه‌وه‌ ده‌ست نه‌كه‌وت) ئێمه‌ له‌ مێژه‌وه‌ ئه‌مانزانی كه‌ ئه‌مانه‌ هه‌مووی پلان و پیلانه‌ (ئه‌مجاره‌ش به‌ده‌ستی به‌تاڵ گه‌ڕاینه‌وه‌.. ئه‌مجا له‌ به‌رواری ٢٠٣/٢/٣ له‌پاركی ئازادی به‌بۆنه‌ی تێپه‌ڕبوونی ٣ ساڵ به‌سه‌ر هه‌ڵبژاردنی سه‌رۆك و ئه‌ندامانی ئه‌نجومه‌نی شاره‌وانی به‌ناوی (سه‌كۆی ئازاد) كۆمه‌ڵێك به‌رپرس و وه‌زیرو سه‌رۆك دائیره‌كان و فه‌رمانبه‌ریان بانگ كردبوو له‌گه‌ڵ چه‌ند كه‌سێكی بیانی بۆمه‌به‌ستی راگه‌یاندن بۆ خۆیان گوایه‌ لاسایی (هایدرپاركی) له‌نده‌ن ئه‌كه‌نه‌وه‌ كه‌هه‌ر كه‌سێك بیه‌وێ ئه‌توانێت به‌ئازادی قسه‌ی خۆی بكات، به‌ڵام له‌خاوه‌ن زه‌ویه‌ داگیركراوه‌كانیان شاردبۆوه‌، به‌ڵام خۆشبه‌ختانه‌ نێوه‌ڕۆ پێی ئه‌و رۆژه‌ پێمان زان و سه‌ر له‌به‌یانی ئاماده‌بوین به‌شیعارێكی ناڕه‌زاییه‌وه‌ كه‌بینیانین زۆر دڵگران بوون. له‌پێشا حاكم قادر به‌ناو خه‌ڵكی ده‌نگی بۆ داوه‌و نوێنه‌ری راسته‌قینه‌ی خه‌ڵكی به‌شه‌ره‌فی شاری سلێمانیه‌ باسی خزمه‌تگوزاری و چالاكیه‌كانی شاره‌وانی ئه‌كرد، پاش ئه‌وه‌ی چه‌ند كه‌سێك قسه‌یان كرد ئێمه‌ش هه‌ر چۆنێك بێت نوێنه‌رێكمان گه‌یانده‌ سه‌ر میكرۆفۆنه‌كه‌و ناڕه‌زایی خاوه‌ن زه‌ویه‌ داگیر كراوه‌كانی ده‌ربری، حاكم قادر له‌وه‌ڵامدا پێی وت برۆن شكات بكه‌ن له‌ مه‌حكه‌مه‌ یه‌كێكی ترمان چوو وه‌ڵامی دایه‌وه‌ كه‌ كاتی خۆی بریارێك ده‌رچووه‌ له‌سه‌رۆكی هه‌رێمه‌وه‌ به‌ ژماره‌ (١٢٤) له‌ به‌رواری (٢٠٠٠/١٠/١٧) دا له‌ خاڵی (٥)دا هاتووه‌ ئه‌ڵێت ﴿قه‌دده‌غه‌یه‌ دادگا گوێ له‌شكاتی خاوه‌ن زه‌وی بگرێت﴾ له‌به‌ر ئه‌وه‌ هیچ پارێزه‌رێك نه‌یئه‌توانی داكۆكیمان لێبكات. ئایا له‌جیهاندا تائێستا بریاری وابیستراوه‌؟..

.. خه‌ڵكێكی‌زۆر كه‌ ئه‌رزیان داگیركراوه‌ په‌یوه‌ندیان پێوه‌كردین ئاماده‌یی خۆیان پیشاندا بۆ هه‌ر كارێكی پێویست كه‌ پێی هه‌ستین. ئیتر ئه‌وه‌ نه‌ما دوو به‌ره‌كی و سێ به‌ره‌كی بخه‌نه‌ ناومانه‌وه‌، ئه‌مه‌ زه‌رده‌و ئه‌وه‌ سووره‌وئه‌وه‌ سه‌وزه‌وجارێكی تر شه‌ڕی براكوژی بخه‌نه‌ ناومانه‌وه‌ بۆ مه‌به‌ستی تایبه‌تی خۆیان و خوێنی لاوی خه‌ڵكی بخه‌نه‌ كاسه‌وه‌و به‌ری ئه‌و خوێنه‌ وه‌ك شه‌راب بنۆشن، ئێستا به‌كوێرایه‌ چاوچنۆكان ده‌ستمان خستوته‌ ده‌ستی یه‌كتری و به‌یه‌ك ده‌نگ كۆمه‌ڵه‌كمان پێكهێناوه‌ به‌ناوی (كۆمه‌ڵه‌ی داكۆكی له‌ خاك و سه‌روه‌ری شاری سلێمانی و ده‌وروبه‌ری) چونكه‌ شاره‌وانی له‌هه‌ر شارو شارۆچكه‌یه‌ك هه‌ن ده‌ستیان گرتووه‌ به‌سه‌ر زه‌وی خه‌ڵكی ئه‌و شوێنانه‌شدا به‌ناوی (به‌رژه‌وه‌ندی گشتی)..

....

كۆمه‌ڵه‌ی داكۆكی له‌خاك و سه‌روه‌ری
شاری سلێمانی و ده‌وره‌به‌ری
له‌باتی ١٠١٧ ئیمزای ئه‌رز داگیركراو
٢٠٠٣/١٠/٢٧

كۆمپانیاكانی داووده‌رمان و كاره‌ساتی ئایدز

نوامی كلاین

وا بریار بوو خه‌بات له‌دژی ئایدز رواڵه‌تێكی باش ببه‌خشێته‌ جۆرج بۆش. ئه‌و له‌ راگه‌یاندنه‌كه‌ی مانگی حوزه‌یرانی ئه‌مساڵدا روو به‌ خه‌ڵكی ئه‌مریكا وتبووی :"به‌ده‌گمه‌ن رویداوه‌ كه‌ مێژوو بۆ ئه‌نجامدانی ئه‌م كاره‌ زۆر گه‌وره‌یه‌ بۆ ئه‌م هه‌موو كه‌سانه‌ هه‌لومه‌رجێك بێنێته‌ دی". به‌ڵام ئه‌و له‌دوای بڵاوكردنه‌وه‌ی ئه‌م راگه‌یاندنه‌، بۆچوونی گۆڕی و بڕیاریدا كه‌ كارێكی گه‌وره‌تر بۆ ژماره‌یه‌كی كه‌متر ئه‌نجام بدات. ئه‌و یه‌كه‌م جار لێپرسراوێتی نه‌به‌ردی جیهانی دژی ئایدزی سپارد به‌ یه‌كێك له‌ لێپرسراوه‌كانی پیشه‌سازی داووده‌رمان، دواتر به‌ڵێنه‌كه‌ی خۆی كه‌ ته‌رخانكردنی ٣ ملیار دۆلار بوو بۆ دژایه‌تیكردنی ئایدز، خسته‌ ژێر پێوه‌و ئێستایش ژماره‌یه‌كی زۆر ترسی ئه‌وه‌یان هه‌یه‌ كه‌ بۆش رێگری بكات له‌ پێشنیاری ناردنی داووده‌رمانه‌ هه‌رزانه‌كان بۆ ئه‌و وڵاتانه‌ی ده‌سته‌ویه‌خه‌ی ئایدز بوون.

له‌مانگی ئه‌گۆستی ئه‌مساڵدا رێكخراوی بازرگانی جیهانی بڕیارنامه‌یه‌كی نوێی ده‌ركرد كه‌ به‌گوێره‌ی ئه‌و بتوانن ده‌ستبه‌رن بۆ هێنانی داووده‌رمانه‌ هه‌رزانه‌كانی وه‌ك -به‌ حساب ژه‌نریك-. به‌ڵام ئه‌م رێككه‌وتنه‌ وادێته‌ به‌رچاو كه‌ جێبه‌جێ نه‌كرێت. وڵاته‌ یه‌كگرتووه‌كان به‌ بریكاری له‌ جیاتی خاوه‌نه‌كانی پیشه‌سازی داووده‌رمان توانی ئه‌وه‌نده‌ تێبینی بۆ زیاد بكات كه‌ بڕیارێكی ساده‌ی ٥٢ وشه‌یی گۆڕا به‌ نوسراوێكی پڕپێچ و په‌ناو ئاڵۆزی ٣٢٠٠ وشه‌یی. ئه‌و وڵاتانه‌ی كه‌ ده‌یانویست داووده‌رمانی ژه‌نریكی هه‌رزان بهێنن، ئێستا ده‌بوایه‌ به‌چه‌ندان پله‌و پایه‌ی جۆراوجۆردا تێپه‌ڕبن تا ئه‌وه‌ بسه‌لمێنن كه‌ به‌راستی پێویستییان به‌م ده‌رمانانه‌ هه‌یه‌و پاره‌ی پێویستییان بۆ كڕینی دارمانه‌ تۆماركراوه‌ گرانه‌كان نییه‌و نایشتوانن ده‌ست به‌رن بۆ به‌رهه‌مهێنانی ئه‌م ده‌رمانانه‌. دیاره‌ هیچ زه‌مانه‌تێكیش بۆ ئه‌وه‌ نییه‌ كه‌ له‌دوای تێپه‌ڕاندنی ئه‌م حه‌وت ده‌روازه‌یه‌ بتوانن داووده‌رمانه‌ پێویسته‌كان بكڕن، چونكه‌ له‌ رێككه‌وتنه‌كه‌دا رێگری له‌به‌رده‌م وڵاته‌كانی نێنه‌ری داووده‌رمان له‌به‌رچاو گیراوه‌. له‌وانه‌یه‌ هه‌ر به‌م هۆیه‌یشه‌وه‌ بووبێت كه‌ سه‌رباری وه‌زیری بازرگانی ئه‌مریكا، روبرت ژۆلیكی دیارترین نوێنه‌ری پیشه‌سازی داووده‌رمانی ئه‌مریكاو هارڤی باله‌ی وته‌بێژی یه‌كێتی نێونه‌ته‌وه‌یی شه‌ریكه‌كانی داووده‌رمانیش ستایشی ئه‌م بڕیاره‌یان كرد. هارڤی كه‌ له‌دژی بڕیاره‌كه‌ گه‌لێك هه‌وڵیدابوو، له‌دوای تێبینییه‌كان به‌هه‌واڵده‌ری رۆیته‌ری وت كه‌ له‌دوای دوایین نه‌زۆككردنی ده‌قی بڕیاره‌كه‌ "تاراده‌یه‌ك هاوسه‌نگ" بووه‌ كه‌ ئه‌م كاره‌ ده‌بێته‌ هۆی "زیاتر رۆشنبوونه‌وه‌ی" پێشنیاره‌كه‌.

به‌ڵام ئێستا رێككه‌وتنێكی چاوه‌ڕوان نه‌كراو سه‌رهه‌ڵئه‌دات. له‌ژێر فشاری هه‌ڵسوڕاوانی نه‌به‌ردی دژ به‌ ئایدزو رێكخراوی نه‌ته‌وه‌ یه‌كگرتووه‌كان، حكومه‌تی كه‌ندا ده‌خوازێت بڕیاری رێكخراوی بازرگانی جیهانی جێبه‌جێ بكات. له‌مانگی سێبته‌مبه‌ردا حكومه‌تی كه‌ندا رایگه‌یاند كه‌ رێككه‌وتننامه‌ی كۆمپانیاكان ئه‌گۆرێت تا به‌رهه‌مهێنانی قۆرغكراوی داووده‌رمانی ژه‌نریك بۆ ناردنه‌ ده‌ره‌وه‌ بۆ وڵاته‌ هه‌ژاره‌كان مه‌یسه‌ر ببێت.

پێشنیاری حكومه‌تی كه‌ندا به‌ره‌و رووی پێشوازی رێكخراوه‌ خه‌باتكاره‌كانی دژی ئایدز له‌ ئه‌فریقا بووه‌وه‌ كه‌ ئه‌م هه‌نگاوه‌یان به‌ به‌ ته‌كانێك به‌ئاراسته‌ی هه‌نگاونانێكی له‌و جۆره‌ له‌وڵاتەك٥٠

انی تردا ناوبرد. هه‌نگاونانێك به‌ئاراسته‌ی وڵامدانه‌وه‌ به‌ پێویستییه‌ سه‌ره‌كییه‌كانی وڵاته‌ داماوه‌كاندا. له‌ ٣٠ ملیۆن گیرۆده‌ی ئایدز له‌ ئه‌فریقا ٤,١ ملیۆن پێویستییان به‌ دووده‌رمانه‌ به‌رپێگیراوه‌كانه‌، به‌ڵام له‌م ژماره‌یه‌ ته‌نها ٥٠ تا ٧٥ هه‌زار كه‌س ده‌ستییان به‌م داووده‌رمانانه‌ ئه‌گات. له‌ناكاو هارڤی ئیتر له‌و رێككه‌وتنه‌ رازی نییه‌. ئه‌و رێككه‌وتننامه‌یه‌ی كه‌ ئه‌و ستایشی نوسخه‌ پڕوپاگه‌نده‌ییه‌كه‌ی كردبوو، به‌گوێره‌ی دوایین ده‌ربڕینی راكانی یه‌ك "بن به‌ست"و "پڕوپاگه‌نده‌یی" بوو. ئه‌و په‌نای برده‌ به‌ر سه‌رجه‌م ئه‌فسانه‌ باوه‌كان له‌ پیشه‌سازی داووده‌رماندا، له‌وانه‌ ئه‌وه‌ كه‌ گوایه‌ ئه‌فریقا پێویستی به‌ داووده‌رمانی هه‌رزان نییه‌، به‌ڵكو پێویستی به‌ بنیادتانی ژێرخانێكه‌ - ئه‌فریقا پێویستی به‌هه‌ردوو ئه‌مانه‌ هه‌یه‌- وه‌ یا ئه‌وه‌ی كه‌ كۆمپانیاكانی داووده‌رمان نرخه‌كانیان كه‌م بكه‌نه‌وه‌و كه‌ بتوانن له‌گه‌ڵ داووده‌رمانی ژه‌نریكدا بچنه‌ ململانێوه‌. -ئه‌م راگه‌یاندنانه‌ له‌ كاتێكدا ده‌رده‌بڕدرێن كه‌ نرخی ئه‌وانه‌ تازه‌ له‌دوای دابه‌زراندنی نزیك به‌ دوو به‌رابه‌ر، به‌رامبه‌ره‌ به‌ داووده‌رمانی ژه‌نریك- وه‌ له‌ دواجاردا ئه‌م پڕوپاگه‌ندانه‌ كه‌ لاوازكردنی مافی په‌یوه‌ست به‌ تۆماركردنی كۆمپانیاكان، ده‌بێته‌ رێگری قازانج و له‌ ئه‌نجامدا رێگری حه‌ره‌كه‌تی ته‌حقیقاتی كۆمپانیاكانی داووده‌رمان. -وه‌ ئه‌م پڕوپاگه‌نده‌یه‌ له‌ كاتێكدا ده‌هێنرێته‌ پێشه‌وه‌ كه‌ به‌های ساڵانه‌ی فرۆشتنی پیشه‌سازی داووده‌رمان به‌رامبه‌ره‌ به‌ چوار سه‌د ملیار دۆلار، سه‌همی ئه‌فریقا ته‌نیا له‌ له‌سه‌دا یه‌كی ئه‌م رێژه‌یه‌یه‌-.

ئێستا به‌ربه‌رێكانێی پشت په‌رده‌ی پیشه‌سازی داووده‌رمان ئاشكرا بووه‌، نیگاكان روویان به‌ره‌و واشنتۆن وه‌رگێڕاوه‌ كه‌ په‌ی به‌وه‌به‌رن كه‌ ئایا واشنتۆن هه‌وڵئه‌دات ببێته‌ رێگر له‌به‌رده‌م پێشڕه‌وی كه‌ندا له‌ كردنه‌وه‌ی رێگای به‌رهه‌مهێنان و ناردنی داووده‌رمانه‌ هه‌رزانه‌كانی ئایدز بۆ ئه‌فریقاو له‌م حاڵه‌ته‌دا به‌چ شێوه‌یه‌ك؟

نوێنه‌رانی حكومه‌تی كه‌ندا نیگه‌رانن كه‌ حكومه‌تی بۆش بۆ راگرتنی ئه‌م وڵاته‌، وه‌ك چه‌كێك سود له‌ رێككه‌وتننامه‌ی نه‌فتا وه‌ربگرێت. ئه‌م رێككه‌وتننامه‌یه‌ رێگا به‌ ده‌وڵه‌ته‌كان ئه‌دات كه‌ كافی داڕشتنی داووده‌رمانه‌كان كه‌ به‌ "گشتی" بۆ بازاڕی ناوخۆیی ئاماده‌ ده‌كرێن هه‌ڵبوه‌شێننه‌وه‌، به‌ڵام مۆڵه‌تێكی تایبه‌تییان نییه‌ بۆ ناردن بۆ وڵاته‌كانی تر. زولیك له‌ كۆنفرانسی رۆژنامه‌گه‌ری ٧ی ئۆكتۆبه‌ردا ئیشاره‌تی بۆ ئیمكانی نه‌یاری له‌گه‌ڵ هه‌نگاوه‌كانی كه‌ندا له‌ چوارچێوه‌ی رێككه‌وننامه‌ی نه‌فتادا كرد. ئه‌و كاره‌كانی كه‌ندای به‌ "یه‌ك هه‌نگاوی باش" ناوبرد، به‌ڵام ئه‌وه‌یشی بۆ زیادكرد "ئێمه‌ بیناكه‌ له‌سه‌ر ئه‌وه‌ ده‌كه‌ین كه‌ كه‌ندا ئه‌و رێسایانه‌ی كه‌ له‌سه‌ری رێككه‌وتوین پێڕه‌وی ده‌كات".

ستراتیژی بۆش له‌باره‌ی ئایدزه‌وه‌ كه‌متر دوو لایه‌نه‌یه‌. به‌ڵێنی ئه‌و له‌باره‌ی به‌خشینی ٣ ملیار دۆلار بۆ خه‌بات له‌دژی ئایدز كه‌مكرایه‌وه‌ بۆ ٢ ملیار دۆلار یان گه‌لێك كه‌متریش و، له‌ ٣ی ئۆكتۆبه‌ردا دانانی راندال توبیاس له‌لایه‌ن ئه‌وه‌وه‌ وه‌ك سه‌رۆكی نه‌به‌ردی جیهانی ئایدز له‌ سه‌نای ئه‌مریكادا په‌سه‌ند كرا. توبیاس به‌رێوه‌به‌ری گشتی پێشووی پیشه‌سازی داوودورمان "ئالی لیلی"و یه‌كێك له‌ ئه‌ندامه‌كانی گروپی پیشه‌سازییه‌ كه‌ رابه‌رایه‌تی نه‌یاری پێشنیاری كه‌ندای له‌ئه‌ستۆدایه‌.

دانانی ئه‌و به‌ سه‌رۆكی ئۆرگانی خه‌بات له‌دژی ئایدز وه‌ك ئه‌وه‌ وایه‌ كه‌ به‌رێوه‌به‌ری جێبه‌جێكه‌ری گه‌وره‌ترین كۆمپانیای كاره‌با وه‌ك سه‌رۆكی پرۆژه‌ی هاندانی سودوه‌رگرتن له‌ وزه‌ی خۆر له‌جیاتی كاره‌با دابنرێت. حكومه‌تی بۆش ئیدیعا ده‌كات كه‌ توبیاس ئه‌گه‌رچی سه‌همی خۆی له‌ كۆمپانیا فره‌نه‌ته‌وه‌ییه‌كانی ئالی لیلی‌دا پاراستووه‌، به‌ڵام خزمه‌تگوزاری كۆمپانیاكانی داووه‌رمان نابێت، به‌ڵكو هانی سودوه‌رگرتن له‌ داووده‌رمانه‌ هه‌رزانه‌كانی ئه‌نریك ئه‌دات. یه‌كه‌مین تاقیكردنه‌وه‌ی ئه‌و ئه‌مه‌ ده‌بێت كه‌ ببینین ئایا ئه‌و له‌ ئیئتلاف له‌گه‌ڵ دۆستی دێرینه‌ی هارڤی بیلدا له‌دژی ئه‌و هه‌نگاوانه‌ی كه‌ بۆ رزگاركردنی گیانی ملیۆنان ئینسان كراوه‌، شه‌ڕ